

Suunnittelu kielipelien politiikkana

Raine Mäntysalo ja Kaj Nyman

Suunnitteluteoria (*planning theory*) tukeutuu yleisesti politiikan filosofiaan. Yrityksiä kehitellä filosofiaa suunnittelun perustaksi suunnittelun omilla ehdoilla näkee harvoin. Tässä artikkelissa hahmottelemme sellaista. Ehdotamme lähtökohdaksi, että inhimillisen kielen eräs keskeinen funktio on organisoida yksilöiden tulevaa yhteistyötä – *kieli on suunnittelua*. Olemme kokeneet Ludwig Wittgensteinin kielifilosofian antoisaksi, erityisesti kun *kielipelit* nähdään aikojen saatossa syntyneenä, kaikenlaisiin jokapäiväisiin tilanteisiin soveltuvien suunnitelmien kokoelmana. Artikkelissa pohditaan, onko mahdollista, että suunnittelu ammattitoimintana ei perustaltaan poikkeaisi siitä suunnittelusta, jota tapahtuu jokaisen arkielämässä kaiken aikaa. Suunnittelu ymmärrettynä kielipeleiksi voisi siten olla avain yhdyskuntasuunnittelun käytäntöjen oivaltamiseen uudella tavalla. Tällainen suunnittelufilosofia ei unohtaisi suunnittelun poliittista ulottuvuutta vaan tarjoaisi politiikalle selkeän suunnittelunäkökulman.

Suunnittelu politiikassa

British Columbian yliopiston yhdyskuntasuunnittelun kunniaprofessori John Friedmann on todennut, että suunnitteluteorialla (*planning theory*) on kolme päätehtävää: *ensiksi* kehittää arvopohjaista humanistista filosofiaa suunnittelukäytäntöjen perustaksi; *toiseksi* edistää suunnittelukäytäntöjen mukautumista ja sopeutumista alati muuttuvaan ja monimutkaistuvaan maailmaan ja *kolmanneksi* välittää muilla aloilla kehitettyjä käsitteitä ja luotua tietoa ja muuntaa niitä suunnittelussa käyttökelpoiseen muotoon (Friedmann 2011, 210–11). Tämän tehtäväkategorisoinnin avulla Friedmann onnistuukin tekemään kattavan oloisen läpileikkauksen toisen maailmansodan jälkeisestä suunnitteluteorian kehityksestä.

Ensimmäisestä tehtävästä hän toteaa seuraavaa. Suunnitteluteorialta voidaan odottaa, että se edesauttaisi suunnittelukäytäntöjen suunnistautumista vuorovaikutustilanteiden hallinnassa ja konfliktien käsittelyssä. Siihen on hänen mukaansa lisääntyvää tarvetta maailman muuttuessa yhä materialisemmaksi, yksilökeskeisemmäksi ja välinpitämättömämmäksi ihmisten vaikutuksista luonnonympäristöön. Mutta tähän soveltuva kunnollisesti ajateltua filosofista jalustaa suunnitteluteoriassa ei Friedmannin mukaan ole tarjolla: ”Ihmislähtöisen filosofian tai muun puolustettavissa olevan konstruktion puuttuessa joudumme vain ajelehtimaan valtavirrassa – avustaen rakentamaan kaupunkeja, jotka eivät tue elämää eivätkä ole ekologisesti kestäviä”.¹

Hakiessaan filosofista perustaa suunnitteluteorialle Friedmann päätyy politiikan tutkimuksen alueelle. Suunnitteluteoria onkin viime vuosikymmenet suuntautunut teemoihin, joissa suunnittelu näyttäytyy politiikan näytämönä. Poliittinen taloustieteilijä Charles Lindblom kehitti 1960-luvulla inkrementalistisen politiikan metodiaan, jolla eri tahot saataisiin sovittamaan yhteen intressejään lyhyen aikavälin suunnittelupäätöksissä (Lindblom 1965). Paul Davidoff esitti samoihin aikoihin asianajosuunnittelun mallinsa, joka tähtäsi marginalisoitujen ryhmien valtaistamiseen vaihtoehtosuunnitelmin heidän päämääriinsä sitoutuneen asiantuntijasuunnittelijan avustamana (Davidoff 1965). 1980-luvulta alkaen niin kutsutun kommunikatiivisen suunnittelun teoreetikot (mm. John Forester 1989; 1993, Patsy Healey 1992; 1997, Tore Sager 1994 ja Judith Innes 1995) ovat nojautuneet paljolti yhteiskuntatieteilijä ja filosofi Jürgen Habermasin (1984; 1987) kommunikatiivisen toiminnan teoriaan, jossa haetaan kriteerejä argumenttien pätevyuden arvioinnille poliittisessa keskustelussa. Erityisesti Bent Flyvbjergin (1998) urauurtavan tapaustudkimuksen myötä myöhempi suunnitteluteoria on ollut inspiroitunut foucault’laisesta valta-analytiikasta: miten valta ehdollistaa toimijoiden roolit, keskinäissuhteet ja tuotetun tiedon. Samaan aikaan, uusliberalistisen poliittisen ideologian ja New Public Management -hallintokulttuurin vallatessa myös suunnitteluorganisaatiot (Sager 2011, 153), on tullut yhä luontevammaksi tarkastella suunnittelua osana governance-tutkimuksen kenttää (vrt. March 2007).

Suunnistaako yllä läpikäyty suunnitteluteoreettinen perintö niille lähteille, joissa voimme tavoittaa suunnittelun olemuksen inhimillisen toiminnan muotona – vai viekö se meitä sivuraiteille, missä suunnittelun tehtäväksi jää tarjota tapauskohteita poliittisen toiminnan ja sen (lieve)ilmiöiden analyysille? Kadotammeko me jotain olennaista suunnittelun ymmärryksestämme, jos vastausten suunnittelun filosofisiin haasteisiin nähdään löytyvän juuri politiikan filosofiasta? Onko suunnittelu ”vain” politiikkaa – yhdenlainen poliittis-

1 ”In the absence of a human-centered philosophy or some other defensible construct, we will merely drift with the mainstream, helping to build cities that are neither supportive of life nor ecologically sustainable” (Friedmann 2011, 21).

ten kamppailujen näyttämö, jossa eri tahojen välillä käydään valtataisteluita, tehdään kompromisseja, haetaan konsensusta ja arvioidaan eri toimijoiden ja heidän näkemystensä legitimiisyyttä?

José L. Ramírez (1995a) esittää, että suunnitteluteorian tulee vastata kysymykseen *mitä suunnittelu on?* Emme kiirehdi vastaamaan: ”Politiikkaa!”

On vielä kysyttävä, sekoittuvatko suunnitteluteorioissamme Friedmannin antamat ensimmäinen ja kolmas päätehtävä. Ollaanko todella kehittämässä *suunnitteluteorian filosofista perustaa* vai välittämässä muilla aloilla (eli politiikan tutkimuksessa) kehitettyjä käsitteitä ja luotua tietoa ja muuntamassa niitä suunnittelussa käyttökelpoiseen muotoon?

Kysymyksenasettelumme on toki kärjistävä. Useat, edelläkin mainitut, suunnitteluteoreetikot ovat osallistuneet suunnitteluteorian oman filosofisen perustan rakennustyöhön, kuten Andreas Faludi (1986) Popperiin nojautuen suunnittelun kriittistä rationalismia kehitellessään, John Forester (1993) ja Patsy Healey (1997) bernsteinilaista pragmatismia suunnitteluteoriaan soveltaessaan (ks. myös Wagenaar 2011), Jean Hillier (2008) monitasoisen suunnittelun teoriaa Deleuzen filosofian inspiroimana työstäessään ja José L. Ramírez (1995b) Aristoteleen retoriikkaa hyödyntäen muodostaessaan näkemystään suunnittelusta toimintana (ruots. ’handling’) – vain joitakin mainitaksemme. Näkemysemme kuitenkin on, että *planning*-tutkimus on yleisellä tasolla politiikan tutkimuksen kysymyksenasetteluiden dominoimaa, ja suunnitteluteorian oman filosofisen perustan rakentaminen on viimeaikaisessa suunnitteluteoreettisessa keskustelussa jäänyt tarpeettoman vähälle.

Kysymys suunnitteluteorian filosofisen perustan lähtökohdista on olennainen myös ajatellen yliopistolaitoksen kohtaamia yleismaailmallisia muutospaineita ja suunnittelututkimuksen asemaa näissä muutoksissa. Yliopistojen taloudellinen perusta on rapautumassa, samalla kun uusliberalistinen ajattelu määrittää uudelleen niiden yhteiskunnallisia tehtäviä, toimintamalleja ja autonomista asemaa (vrt. Simola & Rinne 2006). Yliopistojen kansainvälisten ranking-listausten myötä ovat luonnontieteistä omaksutut tutkimuksen laadun ja tuloksellisuuden mittarit yleistyneet myös yhteiskuntatieteissä. Millä suunnittelun opetusta ja tutkimusta harjoittavat yksiköt voivat perustella omia pyrkimyksiään hallinnollisten ja akateemisten toimintaedellytystensä turvaamiseksi, kun yliopistojen laitoksia yhdistetään ja karsitaan sekä tulostittareita uudistetaan (vrt. Balducci & Bertolini 2007)? Onko suunnittelulla omaa akateemista identiteettiä? Vai kuuluuko yhdyskuntasuunnittelukin oppialana siis valtio-opin tai hallintotieteiden yhteyteen?

Emme suinkaan pyri kiistämään suunnittelun ja politiikan yhteyttä. Kyse on siitä, mistä suunnasta tätä yhteyttä tulisi lähestyä suunnitteluteorian perustaa kehitettäessä. Huolemme kohdistuu siihen, mistä suunnittelututkimuksen

perimmäiset filosofiset kysymyksenasettelut tulevat. Nousevatko ne suoraan filosofian perustalta vai ”mutkan kautta” politiikan filosofiassa muotoiltujen kysymyksenasettelujen kautta, kun ohjaudumme pitämään suunnittelun pääkysymyksinä, toteutuuko demokratia, miten valta vaikuttaa ja keiden hyväksi, miten päätökset saadaan aikaan ja saavutetaanko legitimaatio suunnittelussa?

Tässä artikkelissa esitämme oman yrityksemme luonnostella suunnitteluteorian filosofista perustaa ”ohi” politiikan filosofian, alistamatta sitä tälle². Palaamme politiikan filosofiankin taakse *kielifilosophiaan* ja tarkastelemme, millaisena suunnittelun ”olemus” näyttäytyy ”suoraan” siitä käsin. Erityisenä kiinnostuksen kohteena on Ludwig Wittgensteinilta peräisin oleva *kielipelin* käsite. Wittgensteinille kielipelit ovat sosiaalis-tilallis-materiaalisiin elämänmuotoihimme kiinnittyviä kielen käytön käytäntöjä. Hänen lähestymistapansa kieleen konkreettista yhteistoiminnallisuutta tuottavana ja ylläpitävänä ilmiönä on ohjannut meitä näkemään kielen ja suunnittelun läheisen yhteyden yhteistoiminnan organisoinnissa. Wittgenstein on nähty yhtenä keskeisenä filosofina suunnittelututkimuksen argumentatiivisen käänteen taustalla (Fischer & Forester 1993, 1), jolloin lähtökohtana on kielen perustavanlaatuisuus erilaisten sosiaalisten todellisuuksien rakentumisessa ja jolloin huomio kohdistuu suunnittelutiedon tuottamisen tapoihin, niiden legitimointiin ja valtaan.

Me haluamme kuitenkin viedä Wittgensteinin kielifilosofian kytkennän suunnitteluun tätä pidemmälle: ei vain siihen, miten kielessä suunnittelun todellisuutta rakennetaan argumentatiivisesti, vaan myös siihen, miten *kieli itse on suunnittelua*. Teemme kytkentöjä myös neurologiaan, käyttäytymistieteisiin, sosiaalipsykologiaan, toiminnan teoriaan, ihmisen evoluution tutkimukseen ja moraalifilosophiaan.

Lähestymme suunnittelua inhimillisen toiminnan perustavana ominaisuutena emmekä lähtökohtaisesti sido sitä osaksi julkishallintoa. Tulemme lopussa pohtimaan, millaista toimintaa suunnittelu on, *kun* se on osa julkishallintoa. Toisin kuin Healey (2012, 194), emme aseta vastakkain näkemystä suunnittelusta yhtäältä yleisenä inhimillisenä perusominaisuutena ja toisaalta ilmiönä, joka on aina linkittynyt tiettyihin materiaalisiin ja kulttuurisiin prosesseihin ja joka toteutuu aina tiettyjen poliittis-hallinnollisten mekanismien kautta. Meille suunnittelu on molempia: yleinen inhimillinen taipumus, joka väistämättä toteutuu erityisten materiaalis-kulttuuristen ja poliittis-hallinnollisten prosessien kautta. Vaikka suunnittelu on vahvasti kontekstisidonnaista ja toteutuu mitä moninaisimmissa yhteyksissä, se ei tarkoita, etteikö suunnittelun kai-

2 Healey tosin ei usko, että kestävä perustaa suunnittelun olemukselle ylipäätään voitaisiin rakentaa. Hänen mukaansa on luonnollista, että ”suunnittelun idea” (”idea of planning”) on jatkuvan debatoinnin ja uudelleenarvioinnin kohteena. (Healey 2012, 201–202.) Mutta toisaalta ei olisi debatoitavaakaan, jollei yrityksiä suunnittelun idean määrittelemiseksi tehtäisi.

killä ilmiöillä inhimillisen toiminnan muotoina olisi wittgensteinilaisittain ilmaisten 'perheyhtäläisyyttä'.

Suunnittelu kielessä: metafora ja käsite

Argumentoinnissamme lähdemme liikkeelle kielen olemuksen ja kehityksen tarkastelusta inhimillisenä toimintana. Neurologi Antonio Damasio toteaa, että muuta perustaa tietoiselle ihmismielelle ei voi olla kuin ihmisruumis (Damasio 2010, 21). Ruumis keksi artefaktin – keksi ottaa osan ympäristöstään pysyvään käyttöön ruumiin välineeksi. Tämä keksintö tarkoitti radikaalisti uuden suhteen syntymistä ruumiin ja ympäristön välille. Väline ei ole enää satunnainen osa ruumiin ja ympäristön loputonta jatkumoa, vaan siihen on muodostunut ajallista jatkuvuutta: siitä on tullut *metafora*.³ (Ks. myös Bateson 1987; Wilden 1980; Mäntysalo 2000, 143–149.) Tästä lähtien on olemassa tämän artefaktin *käsite*.

Tämä on samalla piste, johon arkeologi Clive Gamble päätyy jäljittäessään ihmisen identiteettiä (Gamble 2007, 5, 163). Metaforaksi koettuna artefakti – sanomme sitä *esineeksi*⁴ – edustaa ruumiin kokemusta ympäristön manipuloimisesta, kun ruumis käyttää esinettä välineenä. Metaforisena ruumiin laajentumisena ympäristöön esine on saanut merkityksen: se, mitä ruumis tekee käyttäessään esinettä, on tämän merkitys (Gamble 2007, 66–69). Esineen merkitys on sen käytössä (Wittgenstein 1981, § 43). Kielessä esineiden käyttöjä ilmaistaan *käsittein*.

Yhteisiä esineitä käyttävän yhteisön jäsenillä on yhteiset käsitteet, joilla kommunikointi mahdollistaa yhteistyön organisoimisen esineiden käytössä. Käsitteet ovat pysyvästi olemassa, vaikka itse esineet eivät olisikaan läsnä: käsitteet *re-presentoivat* esineiden käyttöjä (Wilden 1980, 172–174, 431, 447; Mäntysalo 2000, 144–145; 2004, 119). Käsitteistön olemassaolo mahdollistaa yhteisölle yhteisen muistin. Tämä on käytettävissä yhteisön jäsenten yhteistoiminnan organisoimiseen – kun suunnitellaan, mitä tehdä yhdessä seuraavaksi. Sellaisten päämäärien saavuttaminen, joihin yksilö yksinään ei yllä, edellyttää suunnittelua. Ihminen on ”suunnitteleva eläin”. Mutta suunnittelua ei voi olla ilman kieltä. *Kieli syntyi, koska ihminen ei voi olla suunnittelematta*.

Käsitteiden myötä muodostui ihmisen tietoisuus. Sosiaalipsykologian kehittäjä ja filosofi George Herbert Meadin mukaan tietoisuus syntyi, kun ihmisten yhteistyön muodot kehittyivät sellaiselle asteelle, että yksilöiden tuli tarpeelliseksi ennakoida keskinäisiä reaktioitaan ja ilmaista toisilleen omia aikeitaan (Mead 1962; ks. myös Järvillehto 1995). Kehittyi käsitteillä kommunikoinnin

3 Metafora ei siis ole tässä artikkelissa kapean kielitieteellinen käsite. Käsite ihmisen metaforisesta suhteesta ympäristöönsä pohjaa perimmältään Friedrich Nietzscheen, jonka ajattelussa objektiiviset ”asiat itsessään” ovat ihmisen tavoittamattomissa. Kielensä ja tietoisuutensa kautta ihminen voi luoda vain metaforisen suhteen niihin. (Nietzsche 2011).

4 'Esine'-sanan etymologiassa on samaa ”esillä-olemista” kuin ruotsin sanassa 'föremål' ja saksan sanassa 'Gegenstand'.

kyky, jolla yksilö saattoi ilmaista toisille ja samalla itselleen⁵ omia aikeitaan niin, että tehtäviä voitiin jakaa ryhmän jäsenten kesken ja edelleen yhdistellä muodostamaan yhä monimutkaisempia yhteistyön organisaatioita.

Käsitteet muodostuivat siis organisoidun yhteistyön organisoinnissa, sen elimellisinä rakennusosina. Samalla yksilö käsitteellisti *itse itsensä roolina*, joidenkin osatehtävien toteuttajana yhteistyön organisaatiossa: ”Minun tehtävänäni on ajaa villisika pakosalle sinun suuntaasi, ja *sinun* tehtävänäsi on väijyä ansapaikassa ja keihästää eläin”. Suunniteltu yhteistyö tarkoittaa tässä harkittua toimintasarjaa, jonka kokonaistavoite on myös käsitteellistetty. Ensimmäinen toimenpide tulee merkitykselliseksi tämän kokonaistavoitteen käsitteen kautta (villisian saalistaminen), vaikka se omassa välittömyydessään on sille jopa vastakkainen (villisian pakosalle ajaminen) (vrt. Leontyev 1981, 210–14.). Meadin mukaan tietoisuuden kehittyminen merkitsi ennen kaikkea *itsetietoisuuden* kehittymistä yhteistyössä muodostuvien roolien kautta.⁶ Näin suhde esineiden käyttöihin ja yhteistyön tavoitteisiin kehittyi *reflektiiviseksi*: ihminen kykenee arvioimaan ja ennakoimaan omaa suhdettaan yhteistyöhön ja sen tavoitteisiin ikään kuin ulkoa. Yhteistyön kautta oman roolin tehtävät ja niissä suoriutuminen tulee itselle kuten muillekin yhteistyön osapuolille mahdolliseksi arvioida ja tarvittaessa muuttaa. Tämän reflektiivisen itsetietoisuuden kautta syntyi ihmisessä eettisyyden ulottuvuus – kyky ennakoida ja arvioida omien toimiensa vaikutuksia toisiin ihmisiin ja asettua näiden asemaan (Mead 1962, 190–91, 319–21) yhteistä tulevaisuutta suunniteltaessa.

Suunnitellun yhteistyön tavoitteena oli eloon jääminen. Kun aivojen tehokkuus parani ja selviytyminen sujui aina vain vaivattomammin, tavoitteeksi vakiintui myös ruumiin hyvinvoinnin lisääminen. (Damasio 2010, 45, 51, 284). ”Kun tietoisuuden prosessit monimutkaistuivat ja siinä sivussa kehittyi muistin, järkeilyn ja kielen toimintoja, tietoisuuden muut edut tulivat kuvaan mukaan. Nämä edut liittyvät suurelta osalta suunnitteluun ja harkintaan.”⁷

Nykytiedon mukaan esivanhempamme kehittivät ensimmäiset pysyvät välineet kaksi ja puoli miljoonaa vuotta sitten, ja mitä todennäköisimmin vielä paljon vanhempia on löytämättä (Gamble 2007, 87). Kieli ymmärrettynä metaforisena suhteena maailmaan oli siis olemassa kauan ennen kuin oli puhuttuja sanoja, jotka saivat alkunsa ehkä puoli miljoonaa vuotta sitten (Gamble 2007, 87–89, 219, 225). Kasvo-

5 Meadin mukaan tietoisuus kommunikaatiossa edellyttää, että yksilö kommunikoidessaan muille kommunikoi samalla myös itselleen (Mead 1962, 81).

6 Itsetietoisuus kehittyi yhtä jalkaa yhteiskunnan organisoitumisen kanssa (Mead 1962).

7 ”As the process of consciousness became more complex, and as coevolved functions of memory, reasoning, and language were brought into play, further benefits of consciousness were introduced. Those benefits relate largely to planning and deliberation.” (Damasio 2010, 284).

jen ilmeet, eleet ja äännähdykset vastasivat metaforisen sisällön välittämisestä. Näin on arkielämässä paljolti yhä – metaforat ovat kielen olemus, eivät sanat.

Puhumme argumentoinnissamme esineestä korostaaksemme kielen perustavaa aineellisuutta ja ruumiillisuutta. Esineiden käyttöjä ilmaisevissa käsitteissä on yhä jäljellä alkuperäinen ympäristösuhde. Rannan kivi muodostuu meille esineeksi vasta silloin, kun otamme sen käteemme tai kompastumme siihen. Kaikki, mikä on käytössä, on esinettä sikäli, että se mielletään esineeksi aina, kun sen käyttö tiedostetaan. Tunteetkin siirtyvät kieleen vain esineellistämällä ne. Tietoisille aivoille maailma on esineitä, tai oikeammin sanottuna niiden käyttöjen käsitteitä.⁸

Silloin kun kieli ei ole pelkkää huvia, me käytämme sitä organisoidaksemme aivan konkreettisesti tässä ja nyt lähitulevaisuuden toimintaamme – suunnitellaksemme, mitä tehdä seuraavaksi. Mitä on väittely arkisista asioista parisuhteessa? Eikö se joka kerta ole myös parin keskinäisen suhteen organisointia – yhdessä toimeen tulemistä koskevaa suunnittelua? Tai lapsen ojentaminen? Tai kysymyksen esittäminen toiselle mistä tahansa? Entä jutun kertominen, tehdäänkö sitä vain huvin vuoksi? Eikö selittäminen, käskeminen, lupaaminen, pettäminen, vakuuttelemine – luetteloa riittää – ole ihmisten yhteisen tulevaisuuden suunnittelua? Kaikki mitä sanotaan tai kirjoitetaan liittyen työntekoon on tietenkin yhteisen työn suunnittelua. Ei ”eräänlaista suunnittelua” vaan nimenomaan suunnittelua.

Sekä suunnittelua että kieltä on toki määritelty monin tavoin toisin, mutta se ei mitätöi sitä tosiasiaa, että tulevan toiminnan organisoiminen – suunnittelu – on eräs kielen perustavista funktioista.

Olemme vakuuttuneita siitä, että tämä ei ole pelkkää spekulatiota. Suunnittelun tutkimukseen avautuu tässä uusi perspektiivi. *Kielen näkökulmasta suunnittelu ei ole olemukseltaan erikoistunutta toimintaa, joka ei ole mahdollista ilman ammattilaisia, vaan hyvinkin arkista, osa kielen tavanomaista käyttöä.*

Suunnittelututkimuksen argumentatiivisen käänteiden jälkeen kielen käyttö ja väärinkäyttö on ammattisuunnittelussa ja siihen liittyvässä politiikassa ollut laajasti tutkimuksen kohteena. Emme tässä selvitä asiaa tarkemmin, mutta uskomme, että avautuu uusia suorasukaisen ja rehellisen suunnittelukommunikoinnin mahdollisuuksia, jos olemme oikeassa siinä, että kieli on olennaisesti suunnittelua.

⁸ Kaj Nyman on yrittänyt rakentaa teoriaa siitä, miten arkkitehtuuri on kieltä: miten rakennettu ympäristö on sen käyttäjälle esineitä, jotka ilmaisevat käyttäjän ruumiin käyttäytymistä ympäristössään, vaivattomasti tai vaivalloisesti (Nyman 2008, liite: Kieliteoreettinen kehys). Kun ruumiin metaforinen jatkuminen ympäristöön otetaan kielen ymmärtämisen lähtökohdaksi, joudutaan törmäyskurssille analyyttis-loogisten kielenselitysten kanssa – kieli näyttää pikemminkin paradoksaalisena kuin loogisena (Nyman 2011; Mäntysalo & Nyman 2001).

Kielipelit suunnittelussa

Wittgensteinin *Filosofisia tutkimuksia* (1981) voidaan lukea ponnisteluna kielen palauttamiseksi abstraktioiden maailmasta konkreettiseen elämään. Tämän tulkinnan mukaan *kielipelit* eivät ole sanoilla taiteilua vaan elämän tilanteisiin kiinteästi liittyvää kielellistä toimintaa. Wittgenstein sanoo kielipeliksi ”kielen ja niiden toimintojen kokonaisuutta, joihin kieli nivoutuu mukaan” (Wittgenstein 1981, § 7). Siinä, missä kielen abstrahoituminen tuo vieraantumista, kielipelit toimivat vastavoimana ankkuroiden kielen konkreettiseen tekemiseen – elämänmuotoihin, Wittgensteinin sanoin (ibid., § 19).

”Peli” korostaa, että kieli on jotakin, mitä tehdään toisten kanssa⁹. Kielipelit ovat yhteistyön organisaatioita, kuten Wittgensteinin (1981, § 2) esimerkki rakentajan ja hänen apulaisensa rakennustyöstä – kielipeleissä suunnitellaan, miten jatkaa yhdessä. Yksilönä olen kielipeleihin osallistumalla saavuttanut varmuuden siitä, että omilla toimillani saan aikaan ennakoimiani reaktioita toisilta ja että osaan käyttää niitä ilmaisevia käsitteitä ja tarkoittaa näillä samaa kuin toisetkin – tai ainakin toimin käsitteiden käytössäni niin, että yhteispeli toimii.¹⁰ Luottavainen suhtautumisemme kielipeleihin on osoitus varmuudestamme. Varmuus muuttuu ajan myötä, varmuuden kohde ikään kuin siirtyy. Tämä ei tee varmuutta vähemmän varmaksi, varmuus ei ole suhteellista (Wittgenstein 1975, § 94–99).

Väitteemme kielen ja suunnittelun kiinteästä liitosta saa uuden merkityksen, kun kieli nähdään Wittgensteinin tapaan olemukseltaan kielipelien kokoelmana. Kieltä suunnitteluna ei pidä ymmärtää niin, että kielenkäyttäjien yhteisö ikään kuin seisoi avoimen tulevaisuuden edessä pohdiskelemassa tarjolla olevia toiminnan mahdollisuuksia. Päinvastoin: kielipelit ovat aikojen saatossa ihmisten kanssakäymisessä kehittyneitä kaikenlaisiin elämäntilanteisiin soveltuvia suunnitelmia yhteistoiminnan organisoimiseksi. Ne ovat jokaiselle tuttuja lapsuudesta saakka. Niistä syntyy jatkuvasti käytännön sanelemia uusia muunnelmia ja vanhoja kuolee tarpeettomina pois (Wittgenstein 1981, § 23).

Kielipelit ovat enimmäkseen rutiiniksi muodostunutta, refleктоimatonta kielenkäyttäjien yhteisten *tapojen* noudattamista: hyödynnämme aiempia kokemuksiamme ennakoidaksemme toimintamahdollisuuksiamme tulevaisuudessa (Dewey 1960; Määttänen 2010). Juuri tapojen noudattamisena kieli on tehokasta yhteistoiminnan suunnittelua. Vain erikoistapauksissa, kun kohdataan jotakin uutta ja yllättävää, kielenkäyttäjät joutuvat refleктоimaan käsitteiden käyt-

⁹ Ks. Winchin (1958) perusteellinen tarkastelu, miten Wittgensteinin kielifilosofia torjuu yksityisen kielen mahdollisuuden. Tämä ei tarkoita, ettemmekö voisi ajatella – tai suunnitella – käsittein omissa yksinäisyydessämme, vaan että käsitteet ajattelumme ja suunnittelumme välineinä voivat muodostua vain yhteistyössä. Siten hyvin perustavanlaatuisella tavalla myös yksin ajattelu ja suunnittelu on yhteistyöhön osallistumista.

¹⁰ ”Virheemme on etsiä selitystä siinä, missä meidän pitäisi nähdä tosiseikat ’alkuilmioina’. Toisin sanoen, missä meidän pitäisi sanoa: *Nyt pelataan tätä kielipeliä.*” (Wittgenstein 1981, § 654.)

töään (ja itseään niiden käsitteellistettyinä käyttäjinä) eikä yhteistoiminnan organisoiminen silloin välttämättä heti onnistu, koska se on joltakin osin käsitteellistettävä uudestaan – yhteistyössä.

Riippumatta siitä, mitä Wittgenstein itse mahtoi ajaa takaa, pidämme sangen antoisana kielipelien ymmärtämistä suunnitteluna – arkikielen suunnattoman moninaisuuden perusaineistona ihmisten yhteistoiminnan organisoimisessa.

Näin päädyimme ehdottamaan kielipelejä yhdyskuntasuunnittelun perustaksi. Ammattilaistuminen on hämärtänyt, että jokaisen yhteisön kaikki jäsenet pakosta jatkuvasti suunnittelevat yhteistä tulevaisuutta. Miksi ammattimainen suunnittelu olisi jotakin muuta?

Yhteistoiminnan muotoina kielipeleissä vakiintuneet tavat ovat enimmäkseen ”hyviä tapoja”. Toiminta ihmisyyhteisössä edellyttää kanssaihmiesten huomioimista. Kielipelejä oppiessaan lapsi oppii refleктоimatta seuraamaan välttämättömiä moraalisiäntöjä ja kasvaa näin toiset omassa toiminnassaan huomioimaan kykeneväksi yhteiskunnan jäseneksi. Moraalisäännöt ovat yhteistyön koordinoinnin välineitä (Lapintie 1993, 126–127), joiden tehtävänä on yhteisten hyötyjen toteutumisen varmistaminen yli yksityisten motiivien (Rapoport 1989, 271; Kangas 1994, 67). Kuten Anatol Rapoport toteaa, ”sivistynyt elämä” suurelta osin ilmentää näitä moraalisiäntöjen noudattamisen tapoja (Rapoport 1989, 271). Hanna Fenichel Pitkinin mukaan Wittgensteinin kielikäsitteissä on sisäänrakennettuna eettinen ulottuvuus: käsitteemme ovat yhteisten elämänmuotojemme konventioiden varassa ja samalla kantavat niitä (Pitkin 1972, 272, 333–335).

Tämä merkitsee, että ’yhdyskuntasuunnittelun etiikka’ ei välttämättä ole sekään ylivoimaisen vaikea asia, jos on totta, että ’yhdyskuntasuunnittelu’ ei perusolemukseltaan poikkea paljoakaan siitä suunnittelusta, joka on kaiken aikaa meneillään kielipeleissä. Heather Campbellin mukaan juuri yhteisten hyötyjen toteutumisesta huolehtimisessa on yhdyskuntasuunnittelun eettisen oikeutuksen ydin (Campbell 2006, 93; ks. myös Campbell & Marshall, 2002, 182).

Abstrakti ja konkreettinen kielessä ja suunnittelussa

Metaforiselle suhtautumiselle ympäristöön pysyvien välineiden eli esineiden keksimiseksi on olemassa nimi: *teknologia* (Gamble 2007, 204). Terävän kiven ottaminen talteen odottamaan seuraavaa käyttötilannetta oli ensimmäinen tekniikan ihme. Muutama sata tuhatta vuotta myöhemmin keksittiin, miten tällaisia esineitä voidaan valmistaa lohkaisemalla. Näin tie oli auki kohti kirveen, pyörän ja mikrosirun keksimistä, kuten myös kohti sellaisia esineitä kuin sanat, numerot ja digitaalinen informaatio.

Teknologiasta tuli ihmisen tunnusmerkki. Kieli ymmärrettynä ihmisen ruumiin metaforisena laajentumisena maailmaan on teknologiaa. Teknologia

merkitsee suunnitelmallista suuntautumista tulevaisuuteen, ihmisten yhteistyön yhä tehokkaampaa organisoimista keksimällä sitä palvelevia esineitä. Mikään toinen elävä laji ei suhtaudu tällaisella manipulatiivisella tavalla tulevaisuuteensa.

Esineen käyttö on konkreettista, mutta tätä käyttöä ilmaisevan käsitteen muodostuminen on abstraktia. Käsitteen muodostus on abstrahointia, joka tekee mahdolliseksi kokonaisuuksien hallinnan, yleistyksen ja käsitteellisen ajattelun. Kun pieni lapsi tajuaa, että ”äiti” ei olekaan vain oma äiti vaan nimi äideille yleensä, syntyy ”äiti” hänen tajunnassaan eräänä ihmisten kategoriana (vrt. Wittgenstein 1981, § 6) – hän oppii käsitteen ”äiti”. Maailma organisoituu siitä eteenpäin äiti-lapsi-suhteiksi, perheiksi ja sukupolviksi. Mutta tämä ei ilmene lapselle mitenkään abstraktina vaan osana maailman konkretisoitumista muodostuen välittömästi erilaisten kielipelien osiksi. Organisoitu konkreettinen toiminta vaatii syntyäkseen abstraktia kategorisointia käsittein. Talon käsite ei ole sidottu mihinkään tiettyyn talo-esineeseen vaan se luo ”universaalin” talo-esineiden käyttömahdollisuuksien kategorian. Siten missä tahansa talossa asuessamme tai työskennellessämme voimme käyttää talon käsitettä yhtenä asumisemme tai työskentelymme organisoinnin välineenä. (Ks. Wilden 1980, 174, 222.)

Kielen kehityessä abstrakti otti vallan. Länsimaisessa ajattelussa on vanhoista kreikkalaisista Quineen ollut ihanteena todellisuuden mahdollisimman tarkka kuvastuminen kieleen, esikuvana matematiikka – ikään kuin kieli näin pysyisi kiinni maailman konkreettisuudessa. Todellisuudessa kieli on kaukana tästä ihanteesta. Maailman loputtoman moninaiset konkreettiset tapahtumat abstrahoituvat kielessä käsitteiksi, joiden suhde siihen, mitä ne ovat edustavinaan, on kaikkea muuta kuin suoraviivainen. Aikojen kuluessa kieli on vieraantunut aina vain enemmän konkreettisesta toiminnasta luoden oman todellisuutensa. Abstrahointi tekee suunnittelun mahdolliseksi, mutta suunnittelun tulokset peittyvät usvaan. Moderni kieli on perusteellisella tavalla abstraktia, kun käsite viittaa käsitteeseen loputtomasti. Suhde alkuperäiseen ruumiilliseen toimintaan on muuttunut toivottoman hämäräksi.

Abstrahoitumiskehitys tarkoittaa, että yhteiskunta organisoituu yhä monimutkaisemmaksi ja vaikeammaksi hahmottaa. Teollistumisen ja nyttemmin etenkin globalisaation myötä moderni yhteiskuntamme on monimutkaistunut niin, että usein yksilöiden on vaikea enää mieltää omien tehtäviensä suhdetta niihin kielipeleihin ja kollektiivisiin tuloksiin, joihin he työpanoksillaan osallistuvat. Toisin sanoen heidän elämänmuotonsa ei salli heidän hahmottaa, millä tavalla heidän toimintansa on osa kaiken aikaa tapahtuvaa tulevaisuuden suunnittelua. Massatuotannon liukuhihnatyössä ja komponenttiverstaissa toimitaan yhdessä muiden globaalien tuotantoprosessien kielipeliä osaamattomien kanssa mekaanisten operaatioiden parissa. Abstraktisuus ja yhteisten

tulosten hahmottumattomuus ruokkivat vieraantumisen tunnetta (ks. Engeström 1995, 44). Samalla hyvien tapojen välttämättömyys hämärtyy ja kehittyy monimutkaisia kielipelejä, joiden eettisiä ulottuvuuksia ei kyetä hahmottamaan.

Myös yhteiskunnallisen hierarkian yläpäässä osatehtävien suhteet kauaskantoisiin yhteistyön tuloksiin hämärtyvät helposti. Esimerkiksi kaavoittaja voi mieltää, että hyväksytty kaava on se olennainen tulos, johon hän työllään osallistuu. Mutta sellaisenaan kaava on vain kokoelma abstraktioita, joka usein jääkin hyllyyn pölyttymään. Sen aikaansaamista sanotaan suunnitteluksi, mutta suunnittelua se ei varsinaisesti ole, jos suunnittelu ymmärretään yhteistyön organisointina. Lucy Suchmanin tavoin näemme suunnitelmien merkityksen resursseina, joiden avulla voidaan orientoitua suunnitelmalliseen toimintaan sen sijaan, että ne mielletäisiin tulevasta toiminnasta irrotettuina ”ulkoi- sen” kontrolloinnin kaavioina (Suchman 1987, 52, 185). Silloin kaavakin pitäisi nähdä välineistönä, jolla kaavoittaja aivan konkreettisella tavalla pyrkii edistämään organisoitua yhteistyötä rakennetun ympäristön muokkaamisessa. Tähän tapaan Friedmannin ajattelee suunnitelmista määritellesään strategista kaupunkisuunnittelua:

*”[Se on] syvällistä luotaamista kaupunkikehityksen strategisista kysymyk-
sistä erilaisten oletusten joukkojen tai ’skenaarioiden’ puitteissa, keinona
arvioida potentiaalisia seuraamuksia ja niiden vaikutuksia paikallisyhtei-
söihin, kaupunkien talouteen ja ekologiaan. Se on tulevaisuuden tunnus-
telemista, jotta voitaisiin tehdä viisaampia ja informoidumpia päätöksiä
nykyhetkessä. Tällaisten tunnustelujen tavoite ei olisi ’suunnitelmien’
tuottaminen (ei edes strategisten suunnitelmien) vaan näkemyksellisy-
den aikaansaaminen odotettavissa oleviin muutoksiin ja rohkaiseminen
niitä koskevaan julkiseen keskusteluun.”¹¹*

Me ihmiset olemme kaikki suunnittelevia olentoja. Siitä huolimatta olemme tottuneet ajattelemaan, että ”suunnittelu” on erikoislaatuista toimintaa, johon tarvitaan erikoistunutta ammattiväkeä. Ja onhan sellaisiakin tehtäviä. Kielen käytössämme organisoimme toimintaamme, ja erikoistunut toiminta vaatii erikoistunutta kieltä. Mutta kuten olemme argumentoineet, mikään suunnittelutoiminta ei poikkea ratkaisevasti siitä suunnittelusta, joka tapahtuu kielessä kaiken aikaa. Siihen me kaikki otamme osaa arkielämän jatkuvuuden ja yhteiselon sopuisuuden takaamiseksi.

11 “What is being argued for here is a locally based, in-depth exploration of strategic issues of urban development under different sets of assumptions or ‘scenarios’ as a way to assess potential outcomes and their effect on local populations, the economy and the ecology of cities. It is a way of probing the future in order to make more intelligent and informed decisions in the present. The object of these studies would be not to produce ‘plans’ (not even strategic plans), but insights into prospective change to encourage and promote public debates about them.” (Friedmann et al. 2004, 56.)

Myös ammattitoimintana suunnittelu on kieltä, jolla aivan konkreettisesti organisoidaan ihmisten tulevaa yhteistoimintaa – silloinkin, kun lainsäädäntö vaatii suunnittelun esineellistämistä ”kaavaksi”. Näin ajatellen yhdyskuntasuunnittelu ei poikkeaisi olemukseltaan siitä suunnittelusta, jonka jokainen hyvin tuntee, joskaan tätä ei yleensä sanota suunnitteluksi. Voisi ehkä sanoa jopa niin, että unohtaessamme, miten keskeistä roolia suunnittelu näyttelee kaikissa inhimillisissä asioissa – esimerkiksi tapaamisen sopimisessa ystävän kanssa tai perheen vanhempien järjestäessä päivän asiointi- ja lasten kuljetusmatkojaan – meiltä on hämärtynyt, mistä yhdyskuntasuunnittelussa on perimmältään kysymys. Siitä on tullut liian ”erikoistunutta”, liian ”ammatti- maista” – vierasta kadun miehelle. Ehkä demokraattisen suunnittelun ongelma ei niinkään ole, että ihmiset eivät ymmärrä suunnittelua, vaan että suunnittelijat eivät ymmärrä, että ihmiset jo osaavat suunnitella.

Politiikka suunnittelussa

Alun katsauksessamme suunnitteluteorian kolmeen tehtävään, kuten Friedmann (2011) ne määrittä, emme vielä käsitelleet lähemmin *toista tehtävää*: edistää suunnittelukäytäntöjen sopeutumista alati muuttuvaan ja monimutkaistuvaan maailmaan. Edellä käydyssä suunnittelun olemuksen kielifilosofisessa tarkastelussamme olemme lähestyneet tämän tehtävän tarjoamaa näkökulmaa suunnitteluun. Emme kuitenkaan saa tyytyä pelkkään suunnittelukäytäntöjen mukauttamiseen maailman menoon: on kyse suunnittelun roolista aktiivisena toimintana pyrittäessä hallitsemaan dynaamista muutosta, kun tiedollisen epävarmuuden ja monimutkaistumisen olosuhteissa suuntaudutaan tulevaisuuteen.

Tässäkin tematiikassa Lindblomin inkrementalismi nousee perustavaan asemaan, mutta ei suunnittelun poliittiseen vaan analyttiseen ulottuvuuteen painottuneena¹². Klassisessa artikkelissaan *The Science of Muddling Through* Lindblom (1959) haki suunnittelututkimukselle tieteellistä perustaa siitä, että suunnittelussa ollaan tekemisissä epävarmuuden hallinnan kanssa, ei täydellisen tiedon ja ennustettavuuden tavoittelun kanssa kuten perinteisissä tieteissä.¹³

Kielipeli ihmisten tapana tulla toimeen keskenään tarjoaa kiintoisan yhtymäkohdan Lindblomin ajatteluun. Wittgensteinin kirja (1981) on suurelta osalta ihmettelyä siitä, miten kielipelit koetaan luotettaviksi, vaikka niiden tarkempi

¹² Retrospektiivisessä artikkelissaan *Still Muddling, not yet Through* Lindblom selkiyttää teoreettista ajatteluaan tehden eron inkrementaalisen politiikan ja inkrementaalisen analytiikan välillä (Lindblom 1979).

¹³ Hiljattain myös Willem Salet (2009) on korostanut suunnittelututkimuksen erityisluonnetta samantyyppisin argumentein.

määrittely ei tunnu olevan mahdollista.¹⁴ Jokapäiväisessä elämässä joudumme kielipelejä käyttäessämme samantyyppisiin puutteellisen tiedon ja heikon ennustettavuuden tilanteisiin kuin suunnittelija, mutta tulemme melkein aina silti hyvin toimeen. Suunnittelussakin ”muddling through” tuottaa kuin tuottaakin usein tulosta suurista ristiriidoista huolimatta.

Ehdotamme, että *suunnittelun käsittäminen kielipeleiksi* voisi olla avain käytännön yhdyskuntasuunnittelutilanteiden parempaan ymmärtämiseen.

Lindblom luottaa inkrementalismissaan suunnittelun tapoihin – suunnittelussa vallitseviin kielipeleihin – ehdottaen, että aiempiin, toimiviksi osoittautuneisiin käytäntöihin tulisi tehdä vain osittaisia ja asteittaisia muutoksia, kun joudutaan mukautumaan uusien tehtävien erityisvaatimuksiin. Tästä häntä on myös voimakkaasti kritisoitu – erityisesti suunnittelun poliittisen ulottuvuuden näkökulmasta. Inkrementalistisessa suunnittelussa ei tapahdu reflektointia itse suunnittelukäytännön tasolla eikä siinä siten tartuta suunnittelukäytännön taipumukseen korporatisoitua valikoitujen ja voimakkaiden intressitahojen suljetuksi taktikoinniksi (Etzioni 1967, 387; Cates 1979, 528; Sager 1994, 160; Möttönen 1997, 178).

Kun suunnittelu ymmärretään kielipeleiksi, on selvääkin, että reflektointia ei helposti tapahdu: tavan noudattaminen kielipelissä ei perustu harkintaan.¹⁵

Sittemmin Lindblom on esitellyt käsitteen *probing*, jolla hän rakentaa siltaa suunnittelun analytiikan ja politiikan välille (Lindblom 1990). Kukin toimija, pyrkien omiin tavoitteisiinsa mutta yhteistoiminnassa toisten kanssa, ’tunnustelee’ omaa tapaansa hahmottaa käsillä oleva suunnittelutilanne, siinä avautuvia toimintamahdollisuuksia ja hyväksyttävissä olevia ratkaisuja. Tässä lähestytään sitä tosiasiaa, että meille *on mahdollista* ottaa tarkasteltavaksi kielipelejäämme. Kieli on oma metakielensä ja tarjoaa siten välineet itsensä reflektiiviselle metakommunikoinnille (Wilden 1980, 171; Karatani 1995, 62, 74); sitä tapahtuu toisinaan esimerkiksi moraalisisissa ristiriitatilanteissa. Yhdyskuntasuunnittelu poliittisena ja väärinkäytöksistä huolimatta, eettisesti virittyneenä toimintana on ymmärrettävissä kielipeleinä, joille on luonteenomaista, että ne edellyttävät reflektointia pysyäkseen toimintakykyisinä, niin vaikeata kuin se onkin. Donald Schönin (1983) mukaan suunnittelun ammattilaisia luonnehtii jatkuvan reflektoinnin taito elimellisenä osana heidän ammattiosaamistaan. Forester

14 Filosofinen ajattelu on kotonaan vain erikoistapausten maailmassa (von Wright 1975, 115–16). Wittgenstein piti tärkeänä palauttaa sanat ”niiden metafysisestä käytöstä takaisin niiden jokapäiväiseen käyttötapaan” (Wittgenstein 1981, § 116, myös § 97–8). Hänen oppinsa *perheyhtäläisyyksistä* kertoo nerokkaalla tavalla siitä, miten kieleltä ei sovi odottaa yksiselitteistä totuutta ja miten se on juuri sellaisena käyttökelpoista (ibid., § 65–71, 107–8). ”Eikö epätarkka kuva ole usein juuri sitä, mitä tarvitsemme?” (ibid., § 71). ”Meidän on vain ymmärrettävä, mitä ’epätäsmällinen’ merkitsee! Se ei näet merkitse ’käyttökelvotonta’”. (ibid., § 88). ”Kysy itseltäsi [...]: Miten sitten olemme *oppineet* tämän sanan (esimerkiksi ’hyvän’) merkityksen? Millaisista esimerkeistä? Missä kielipeleissä? Tulet silloin helpommin näkemään, että sanalla on oltava kokonainen merkityksien perhe.” (ibid., § 77.) ”Vaikeinta tässä on antaa epämääräisyydelle oikea ja väärentämätön ilmaisu” (ibid., II osa, 352).

15 ”Kun seuran sääntöä, en valitse. / Seuraan sääntöä *sokeasti*.” (ibid., § 219.)

kuitenkin huomauttaa, että Schönin pragmatismi ei riitä: on samalla kohdistettava myös kriittistä huomiota niihin poliittisiin ja moraalisiin olosuhteisiin, joissa suunnittelijoina pyrimme orientoitumaan tulevaisuuteen. Tätä Forester kutsuu ”kriittiseksi pragmatismiksi”. (Forester 2012, 15.)

Forester tekee käsitteellisen eron epävarmuuden ja *epäselvyyden* hallinnan välillä. Epävarmuuden hän liittää suunnittelun ”tekniseen” ulottuvuuteen suunnitteluongelman tiedollisena ja teknologisena kompleksisuutena – esimerkiksi ennustamisen vaikeus, kun taas epäselvyydellä Forester viittaa suunnittelun poliittiseen ulottuvuuteen, missä erilaiset tietämisen ja arvottamisen tavat törmäävät – esimerkiksi silloin, kun taloudelliset päämäärät joutuvat kilpailuun suojelupyrkimysten kanssa. Kun eettinen ulottuvuus otetaan vakavasti, joudumme kysymään, keiden ehdoilla ja keiden toimesta suunnittelutehtävä ja -tavoitteet tulevat määritellyiksi ja mikä on tämän määrittelyn oikeutus. (Forester 1993.)

Epäselvyys voisi siis tarkoittaa, että suunnittelun kielipeleissä kohtaavat erilaiset käsitykset siitä, mistä näissä kielipeleissä on kysymys. Tällöin kielen käytöstä tulee poliittinen kysymys. Kyse ei ole kuitenkaan valinnasta, millainen kieli tuottaa luotettavimman todellisuuden kuvauksen – kielipeleihin perustuvassa kielessä tämä ei ole lähtökohtana. Kielen luotettavuus pohjautuu siihen, että se *toimii* käytännön elämässä. Kyse on siitä, miten erilaisten yhteistoiminnan organisointitapojen keskellä voidaan päätyä suunnitelmiin tavalla, jonka eri tahot voivat kokea hyväksyttävänä. Osapuolten itsereflektoiva *probing* tulee tärkeäksi ja suunnitteluprosessin läpinäkyvyys siksi välttämättömäksi.

Forester (1999) kuten myös muun muassa Flyvbjerg (1992) ja Ramírez (1995b) on viitannut Aristoteleen käsitteeseen *fronesis – practical judgment*¹⁶, käytännöllis-eettinen harkinta – tehdessään selkoa siitä, miten tulevaisuuteen orientoituvana ennakointina ja yhteistyön organisointina suunnittelun on väistämättä oltava myös poliittisessa epäselvyydessä navigointia sekä tähän liittyvää eettistä harkintaa ja päätöksentekoa. *Fronesis* voidaan tässä nähdä suunnittelun ja politiikan yhteensitovana emokäsitteenä (ks. Flyvbjerg 1992, 71–72). Suunnittelussa *fronesis* voisi olla pyrkimystä pitää yllä reflektiivisyyttä osapuolten kielipeleikäytännöissä. Voidaan puhua pyrkimyksestä luoda hyviä tapoja erilaisia intressejä edustavien osapuolten kohtaamiselle ja rinnakkainololle. Keskeistä tässä on keskinäinen kunnioitus ja erilaisuuden oikeutus. Nämä periaatteet sisältyvät myös Chantal Mouffin teoriaan agonistisesta demokratiasta (Mouffe 2000), jonka pohjalta on edelleen kehitelty agonistista suunnitteluteoriaa (Hillier 2002; Pløger 2004; Mäntysalo ym. 2011).

16 Hillier (2002) on käyttänyt englanninkielistä vastinetta *prudence* – ruotsiksi 'förtänksamhet' eli ajattele ensin, toimi sitten.

Näin politiikka ”tekee paluun” suunnittelun yhteyteen. Tulokulma on nyt kuitenkin toinen kuin artikkelimme alussa: kun kielipelit ymmärretään keskeisinä toiminnan välineinä, politiikka nähdään suunnittelusta käsin eikä päinvastoin. Käsitteemme suunnittelusta pyrkimyksenä organisoida tulevaa yhteistyötä epävarmuudessa ”rikastuu” näin ymmärryksellä sen poliittisista ulottuvuuksista, kun poliittinen käsitetään valintojen tekemiseksi eettisessä viitekehyksessä. Suunnittelu tulee poliittiseksi, kun siinä joudutaan pelaamaan kielipelejä, joiden säännöistä (ja tarkoituksestakin) pelaajat ovat perustavasti eri mieltä. Tämä tekee yhdyskuntasuunnittelun ongelmista ’ilkeämpiä’ (ks. Rittel & Webber 1973) kuin monista arkielämämme ongelmista. Mutta on totta myös, että ihmisten keskinäinen erilaisuus esimerkiksi missä tahansa työyhteisössä voi tuottaa ’ilkeitä’ ongelmia ja vaatia ’työn arjen *fronesista*’, minkä avulla ’ilkeydestä’ huolimatta voidaan päästä yhteisiin tuloksiin.

Kirjoituksemme alussa esittelemämme politiikan tutkimuksen kysymyksenasetteluihin nojaava suunnitteluteoreettinen traditio on suurissa linjoissaan mielestämme paljolti sivuuttanut itse suunnittelufilosofian haasteen. Suoremmin filosofiaa ammentavalle suunnitteluteorialle on kuitenkin alati kasvava tarve – ei vähiten siksi, että olemme joutuneet yliopistouudistusten vuoksi pohtimaan ja artikuloimaan suunnittelun akateemista identiteettiä. Kaikessa inhimillisessä kielessä on vahva kieliyhteisön yhteistyön organisoimisen – suunnittelun – elementti. Tämä viittaa siihen, että suunnittelun identiteetti saattaa löytyä paljon laajemmilta kentiltä kuin pelkistä ammattisuunnittelun yhteyksistä. Suunnittelun kyky näyttää olevan ihmisenä olemisen keskeisiä tunnusmerkkejä (Gamble 2007, 39). Jos niin on, laajenevat suunnitteluetiikankin puitteet vastaavasti.

Kun suunnitteluteoriaa rakennetaan myös suunnittelufilosofiasta käsin, eikä vain politiikan tutkimuksen lähtökohdista, ja kun nähdään kielen ja suunnittelun yhteen nivoutuminen, voidaan ymmärtää paremmin, mikä suunnittelussa on poliittista – miten se on sitä, millaisissa olosuhteissa ja miksi. Valtapelin, demokratian toteutumisen ja argumentoinnin legitimoimisen yhteiskuntakriittinen tutkimus sisältyy välttämättömänä osana julkishallinnollisen yhdyskuntasuunnittelun tutkimuskenttään. Mutta tämä ei vielä riitä: suunnittelun tutkijan on katsottava myös eteenpäin ja keskityttävä kysymykseen, mitä voidaan aivan konkreettisesti tehdä, jotta yhteisestä tulevaisuudestamme tulisi parempi meille kaikille, vaikka elämmeikin poliittisesti ristiriitaisessa maailmassa. Campbell muistuttaa, että politiikassa, julkishallinnossa ja siten myös yhdyskuntasuunnittelussa on kyse päätösten tekemisestä ja toiminnasta, ei sivusta seuraamisesta (Campbell 2006, 95).

Rakennettaessa yhdyskuntasuunnittelun filosofisista perustaa on ehdotuksemme mukaan hyödyllistä selvittää, mitä tapahtuu arkisessa kielenkäytössä. Yhdyskuntasuunnittelu muistuttaa läheisesti niitä kielipelejä, jotka ovat jokapäiväisen elämän jatkumisen takeena. Se on kielipelien pelaamista, pelin osanottajien yhteistä pyrkimystä organisoida erilaisten tulevaisuuteen suuntautuvien intressien rinnakkain oloa.¹⁷ Kun eettinen reflektointi astuu kuvaan mukaan, säilyy poliittinen ulottuvuus: yhdyskuntasuunnittelu on aina yhteistyön organisointia poliittisessa epäselvyydessä – eikä vain teknisestä epävarmuudesta selviytymistä.

Ehdotuksemme ei ole tarkoitettu syrjäyttämään aikaisempia suunnittelukäsitteitä vaan tarjoamaan keskusteluun uuden näkökulman. Kun ymmärretään suunnittelun keskeinen merkitys kielessä, turhan ahtaasti rajattu suunnittelu näyttäytyy uudessa valossa.

Mutta tuleeko suunnittelun käsitteestä toisaalta liian laava, kun se liitetään kaikkeen kielessä tapahtuvaan yhteistoiminnan organisointiin? Onko tällainen suunnittelun käsite mielekkäästi operationalisoitavissa suunnittelututkimuksessa? ”If planning is everything, maybe it’s nothing”, toteaa Wildafsky (1973). Kuten alussa esitimme, haluamme lähestyä suunnittelua *yleisenä* inhimillisenä taipumuksena, joka yhteiskuntaelämässä toteutuu myös *erityisinä* prosesseina vaatien siihen erikoistuneitten ammattilaisten panosta. Olemme tässä artikkelissa pyrkineet osoittamaan, että kielessä on olemassa perusta, jonka pohjalle voidaan rakentaa suunnitteluteoriaa sovellettavaksi erilaisiin konteksteihin. Kun tutkimustyössä operationalisoidaan suunnittelun käsitettä, voivat tällöin sen rajaukset asettua eri tavoin kuin on totuttu ajattelemaan. Yhdyskuntasuunnittelu ei olisi lähtökohtaisesti tiettyjen auktorisoitujen tahojen harjoittamaa toimintaa omissa instituutioissaan, vaan se olisi ihmisten välisen yhteistyön organisoitumisen osa-alue, joka kylläkin institutionalisoituu ja auktorisoituu tarpeen mukaan. Esimerkiksi kansalaisten osallistuminen suunnitteluun saattaisi tällöin näyttäytyä uudessa valossa. Onko itse asiassa niin, että nykyinen suunnitteluteoreettinen keskustelu ottaa liiaksi annettuna suunnittelun institutionalisoidut muodot ja aikojen saatossa muodostuneet konventiot, jolloin unohtuu itse suunnittelun ontologia – mitä varten suun-

17 Susan Leigh Star ja Peter Galison ovat tutkineet hybridisten käytäntöjen muodostumista eri 'sosiaalisten maailmojen' ja tutkijayhteisöjen alakulttuurien välille. He ovat havainneet, että menestyksellisissä yhteistyön tapauksissa on luotu käsitteellisiä materiaalisia 'rajaesineitä' (*boundary object* – Star & Griesemer 1989) ja tiedon ja palvelusten 'vaihdon vyöhykkeitä' (*trading zone* – Galison 1997) paikallisina kielen käytön käytäntöinä yli kielellisten ja kulttuuristen rajojen. Näiden hybridisten käytäntöjen ja kielipelien välillä tuntuu vallitsevan kiintoisa yhteys: kumpikin saa yhteistyötä mahdollistavan voimansa siitä, että ne sallivat yhteistyön osapuolten toisistaan poikkeavat näkemykset, kunhan ollaan samaa mieltä siitä, että ”tämä on yhteinen rajaesineemme”, ”tällä vyöhykkeellä harjoitamme vaihtoa” – pelaamme tätä kielipeliä.

nittelua tapahtuu? Johtuneeko suunnitteluteoriaa vaivaava heterogeenisyys

(Healey 2012, 194, 203) ainakin osittain siitä?

KIRJALLISUUS

- Balducci, Alessandro & Bertolini, Luca** (2007). Reflecting on practice or reflecting with practice? *Planning Theory and Practice* 8: 4, 532–555.
- Bateson, Gregory** (1987). *Steps to an Ecology of Mind*. Jason Aronson, Northvale, New Jersey.
- Campbell, Heather** (2006). Just planning: The art of situated ethical judgment. *Journal of Planning Education and Research* 26, 92–106.
- Campbell, Heather & Marshall, Robert** (2002). Utilitarianism's bad breath? A re-evaluation of the public interest justification for planning. *Planning Theory* 1: 2, 163–187.
- Cates, Camille** (1979). Beyond muddling: creativity. *Public Administration Review* 39: 6, 527–532.
- Damasio, Antonio** (2010). *Self Comes to Mind. Constructing the Conscious Brain*. Vintage Books, New York.
- Davidoff, Paul** (1965). Advocacy and pluralism in planning. *Teoksessa Faludi, Andreas (toim.): A reader in planning theory*, 277–96. Pergamon, Oxford.
- Dewey, John** (1960, alkup. 1933). *How We Think. A Restatement of the Relation of Reflective Thinking to the Educative Process*. D.C. Heath and Company, Lexington, Massachusetts.
- Engeström, Yrjö** (1995). *Kehittävä työntutkimus. Perusteita, tuloksia ja haasteita*. Hallinnon kehittämiskeskus, Helsinki.
- Etzioni, Amitai** (1967). Mixed-scanning: A "third" approach to decision-making. *Public Administration Review* 27 (Dec.), 385–392.
- Faludi, Andreas** (1986). *Critical Rationalism and Planning Methodology*. Pion Limited, London.
- Fischer, Frank & Forester, John** (1993). *The argumentative turn in policy analysis and planning*. Duke University Press.
- Flyvbjerg, Bent** (1998). Rationality and power. *Democracy in practice*. The University of Chicago Press, Chicago, Durham, NC.
- Flyvbjerg, Bent** (1992). Aristotle, Foucault and progressive phronesis. Outline of an applied ethics for sustainable development. *Planning Theory* 7–8, 65–83.
- Forester, John** (1989). *Planning in the face of power*. University of California Press, Berkeley, Los Angeles.
- Forester, John** (1993). *Critical theory, public policy, and planning practice*. State University of New York Press, Albany.
- Forester, John** (1999). *The deliberative practitioner: Encouraging participatory planning processes*. MIT Press, Cambridge, MA.
- Forester, John** (2012). On the theory and practice of critical pragmatism: Deliberative practice and creative negotiations. *Planning Theory*, June 7, elektroninen ennakkojulkaisu, 1–15.
- Friedmann, John** (1973). *Retracking America*. Anchor Press/Doubleday, Garden City, New York.
- Friedmann, John** (2011). *Insurgencies: Essays in planning theory*. Routledge, London.
- Friedmann, John et al.** (2004). Strategic spatial planning and the longer range. *Planning Theory & Practice* 5: 1, 49–67.
- Galison, Peter** (1997). Material culture, theoretical culture and delocalization. *Teoksessa Krige, John & Pestre, Dominique (toim.): Science in the twentieth century*, 669–682. Harwood, Paris.
- Gamble, Clive** (2007). *Origins and revolutions. Human identity in earliest prehistory*. Cambridge University Press, Cambridge UK.
- Habermas, Jürgen** (1984). *The theory of communicative action. Volume 1- reason and the rationalization of society*. Beacon Press, Boston.
- Habermas, Jürgen** (1987). *The theory of communicative action. Volume 2 - lifeworld and system*. Polity Press, Cambridge, UK.
- Healey, Patsy** (1992). Planning through debate. The communicative turn in planning theory. *Town Planning Review* 63: 2, 143–62.
- Healey, Patsy** (1997). *Collaborative planning. Shaping places in fragmented societies*. MacMillan, Houndmills, England.

- Healey, Patsy** (2012). The universal and the contingent: Some reflections on the transnational flow of planning ideas and practices. *Planning Theory* 11: 2, 188–207.
- Hillier, Jean** (2002). *Shadows of power*. Routledge, London.
- Hillier, Jean** (2008). Plan(e) Speaking: a Multiplanar theory of spatial planning, *Planning Theory* 7: 1, 24–50.
- Innes, Judith, E.** (1995). Planning theory's emerging paradigm: communicative action and interactive practice. *Journal of Planning Education and Research* 14: 4, 183–189.
- Järvillehto, Timo** (1995). *Mikä ihmistä määrää?* Pohjoinen, Oulu.
- Kangas, Olli** (1994). Rationaalisen valinnan teorit. Teoksessa Heiskala, Risto (toim.): *Sosiologisen teorian nykysuuntauksia*, 63–87. Gaudeamus, Helsinki.
- Karatani, Kojin** (1995). *Architecture as Metaphor*. Language, Number, Money. The MIT Press, Cambridge, Massachusetts.
- Lapintie, Kimmo** (1993). The So-called Good Environment. Morality and Criticism in Architecture. Department of Architecture Tampere University of Technology Occasional Papers DATUTOP 17, Tampere.
- Leontyev, A.N.** (1981). *Problems of the development of the mind*. Progress Publishers, Moscow.
- Lindblom, Charles E.** (1959). The Science of Muddling Through, *Public Administration Review* 19: 2, 79–88.
- Lindblom, Charles E.** (1965). *The intelligence of democracy*. The Free Press, New York.
- Lindblom, Charles E.** (1979). Still muddling, not yet through. *Public Administration Review* 39: 6, 517–526.
- Lindblom, Charles E.** (1990). *Inquiry and change: the troubled attempt to understand and shape society*. Yale University Press, New Haven.
- March, Alan** (2007). Institutional impediments to planning professionalism in Victoria, Australia. *International Planning Studies* 12: 4, 367–389.
- Mead, George H.** (1962, alkup. 1934). *Mind, self, and society*, Morris, Charles W. (toim.). The University of Chicago Press, Chicago.
- Mouffe, Chantal** (2000). *The Democratic Paradox*. Verso, New York.
- Mäntysalo, Raine** (2000). Land-use planning as inter-organizational learning. *Acta Universitatis Ouluensis Technica*, C 155, Oulu.
- Mäntysalo, Raine** (2004). Orientaatio ja representaatio. Ihmisen ympäristösuhteen tutkimuksen teoreettisten lähtökohtien kriittistä tarkastelua. Teoksessa Mäntysalo, Raine (toim.): *Paikan heijastuksia. Ihmisen ympäristösuhteen tutkimus ja representaation käsite*. Atena Kustannus, Jyväskylä, 111–125.
- Mäntysalo, Raine; Balducci, Alessandro & Kangasoja, Jonna** (2011). Planning as agonistic communication in a trading zone. Re-examining Lindblom's Partisan Mutual Adjustment, *Planning Theory* 10: 3, 257–272.
- Mäntysalo, Raine & Nyman, Kaj** (2001). Kaavoitus – suunnittelua? Suunnittelun patologioita maankäyttö- ja rakennuslain sovelluksissa. Oulun yliopisto, Arkkitehtuurin osasto, Julkaisu A 30, Oulu (URL: <http://herkules.oulu.fi/isbn9514265629>).
- Määttänen, Pentti** (2010). Habits as vehicles of cognition. Teoksessa Bergman, M.; Paavola, S.; Pietarinen, A.-V. & Rydenfelt, H. (toim.): *Ideas in action: Proceedings of the applying Peirce conference, 201–210*. Nordic Studies in Pragmatism 1, Nordic Pragmatism Network, Helsinki.
- Möttönen, Sakari** (1997). Tulosjohtaminen ja valta poliittisten päätöksentekijöiden ja viranhaltijoiden välisissä suhteissa. Suomen kuntaliitto, Helsinki.
- Nietzsche, Friedrich** (2011, alkup. 1873). On truth and lies in a nonmoral sense. (URL: <http://imr1.usu.edu/6890/OnTruthandLies.pdf>, luettu 11.10.2011.)
- Nyman, Kaj** (2008). Arkkitehtuurin kadotettu kieli. *Multikustannus*, Helsinki.
- Nyman, Kaj** (2011). Kielen paradoksaalisuudesta. *Synteesi* 3/2011, 69–79.
- Pitkin, Hanna Fenichel** (1972). *Wittgenstein and Justice*. University of California Press, Berkeley.
- Simola, Hannu & Rinne, Risto** (2006). Koulutuksen laadunarvioinnin yhteiskunnallisten vaikutusten tutkimisesta. *Hallinnon tutkimus* 25: 3, 66–80.
- Pløger, John** (2004). Strife: Urban planning and agonism, *Planning Theory* 3: 1, 71–92.
- Ramirez, Jose L.** (1995a). *Design-teori och teoridesign*. Nordplan, meddelande 1995: 3, Stockholm.
- Ramirez, Jose L.** (1995b). Skapande mening. *Nordplan, avhandling* 13: 2, Stockholm.

- Rapoport, Anatol** (1989). *Decision Theory and Decision Behaviour*. Kluwer Academic Publishers, Dordrecht.
- Rittel, Horst W. J. & Webber, Melvin M.** (1973). Dilemmas in a general theory of planning. *Policy Sciences* 4: 2, 155–69.
- Sager, Tore** (1994). *Communicative planning theory*. Avebury, Aldershot.
- Sager, Tore** (2011). Neo-liberal urban planning policies: A literature survey 1990–2010. *Progress in Planning* 76: 4, 147–199.
- Salet, Willem** (2009). The president's view: On the uniqueness of planning knowledge and the challenge of its valorisation. (URL: <http://www.aesop-planning.eu/.../2009-aesop-congress-president-s-view>, luettu 5.2.2010.)
- Schön, Donald A.** (1983). *The Reflective Practitioner*. Basic Books, New York.
- Star, Susan Leigh & Griesemer, James R.** (1989). Institutional ecology, 'translations' and boundary objects: Amateurs and professionals in Berkeley's Museum of Vertebrate Zoology, 1907–39. *Social Studies of Science*, 19, 387–420.
- Suchman, Lucy A.** (1987). *Plans and Situated Actions. The Problem of Human-machine Communication*. Cambridge University Press, Cambridge
- Wagenaar, Hendrik** (2012). "A beckon to the makings, workings and doings of human beings": The critical pragmatism of John Forester. *Public Administration Review* 79: 2, 293–298.
- Wildafsky, Aaron** (1973). If planning is everything, maybe it's nothing. *Policy Sciences* 4: 2, 127–153.
- Wilden, Anthony** (1980). *System and Structure. Essays in Communication and Exchange*. Tavistock, London.
- Wittgenstein, Ludwig** (1975, alkup. 1969). *Varmuudesta*. WSOY, Helsinki.
- Wittgenstein, Ludwig** (1981, alkup. 1953). *Filosofisia tutkimuksia*. WSOY, Juva.
- von Wright, Georg Henrik** (1975). *Logiikka, filosofia ja kieli*. Otava, Helsinki.